
KING JAMES BIJBEL 1660

DEEL 1 NO. 14

Beschrijving in opdracht van het Statenbijbel Museum te Leerdam

12 MEI 2023
S. VAN DRIEL - NIEUWENHUIS
Asperen

De King James Bijbel 1660 Deel 1 OT no 14

De King James Version (KJV) van de Bijbel is een Engelse Bijbelvertaling uit 1611, gepubliceerd op last van koning Jacobus I van Engeland. Deze versie van de Bijbel was het werk van 54 geleerden en geestelijken, die meer dan zeven jaar samenwerkten in subcommissies van negen personen, de zogenoemde 'companies'. De vertalers grepen terug op de oorspronkelijke Hebreeuwse, Griekse en Aramese teksten. De King James Version is grotendeels gebaseerd op de Genève-bijbel uit 1599, welke op zijn beurt voor 80% de tekst van William Tyndales Nieuwe Testament uit 1534 bevat. De totstandkoming van de King James Version deed de Synode van Dordrecht (1618-1619) besluiten ook in Nederland tot een officiële Bijbelvertaling te komen, dit werd de Statenvertaling.

Algemeen

Maat: 45 x 31 cm

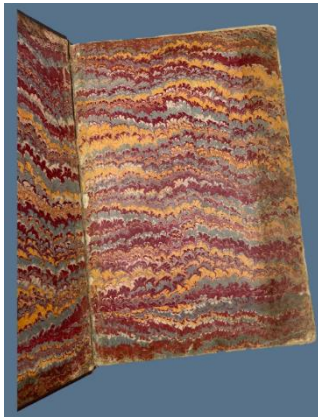
2 delen: 1^e Deel OT Genesis t/m Jeremia

Band waarschijnlijk een Magnusband van rood Marokijn met gouden versiering en embleem op voor-en achterkant.

JHS is monogram van de naam van Jezus. Afgeleid van de eerste drie letters van de naam van Jezus, Iota-Eta-Sigma

Gedrukt in 2 kolommen in Romeinse letter ingekaderd in rode lijnen met in de kant Schriftverwijzingen

Goud op snee

De begin-en eindpagina's zijn gemarmerd papier.

De Bijbeltekst omvat 952 bladzijden.

Drukkers: John Field en John Ogilby, Cambridge 1660.

Extra's: 41 Dubbele paginagrootte gravures/etsen ingekaderd in rode lijnen. Bijgebonden.

Eén kaart en vier afbeeldingen van de tempel te Jeruzalem, dubbele paginagrootte gravures, door Wenceslaus Hollar (1607 – 1677) ingekaderd in rode lijnen. Bijgebonden.

Bekend als the Restoration Bible om de terugkeer te herdenken van Charles II als koning op de troon na een periode van grote onrust.

Gravure van the King's Arms 1660-1689 van Engeland

Titelpagina

Een klassieke tempel met Koning Salomo op de troon omgeven door 12 leeuwen en 12 mannen, de twaalf stammen van Israël. Daarboven de titel met aan beide zijden profeten met een banderol. Daarboven Koning David die harp speelt, met links Mozes met de tien geboden en rechts Aaron, de hogepriester.

Drukkers: John Field en John Ogilby, Cambridge 1660.

Eigenlijk was de Bijbel in 1659 gedrukt door John Field. John Ogilby kocht deze Bijbel op en heeft vele illustraties toegevoegd.

John Field (-1668)

Hij was drukker in Londen en Cambridge. Oorspronkelijk was hij boekverkoper. In 1644 begon hij met drukken. In 1649 wordt hij benoemd als drukker van het Parlement. Eveneens werd hij benoemd tot drukker van Oliver Cromwell. In 1655 volgde zijn benoeming tot drukker van de universiteit van Cambridge. In diezelfde tijd kreeg hij het copyright om de bijbel te drukken. Daardoor heeft hij vele malen de Bijbel uit gegeven.

Bron:

[https://en.wikisource.org/wiki/A_Dictionary_of_the_Booksellers_and_Printers_who_Were_at_Work_in_England,_Scotland_and_Ireland_from_1641_to_1667/Field_\(John\)](https://en.wikisource.org/wiki/A_Dictionary_of_the_Booksellers_and_Printers_who_Were_at_Work_in_England,_Scotland_and_Ireland_from_1641_to_1667/Field_(John))

John Ogilby (1600-1676)

Ogilby werd geboren in de buurt van Dundee maar woonde vanaf zijn zesde in Londen. In Engeland ging hij aan de slag als vertaler naar het Engels van klassieke auteurs als Vergilius, Homerus en Aesopus wiens fabels hij vertaalde. Hij oogstte ook lof voor zijn verslag van de kroning van Karel II.

Na de grote brand van Londen in 1666, waarin hij zijn huis en boeken verloor, ging Ogilby aan de slag als kaartenmaker. Aanvankelijk baseerde hij zich op bestaande kaarten, maar geleidelijk aan begon hij met het uitgeven van nieuw gemaakte kaarten. Zijn grootste project, Britannia, was het maken van een grote atlas van Engeland. Bekend hierin was een verzameling van honderd routekaarten die op nauwkeurige wijze de reisweg tussen verschillende Engelse steden weergaven, met aanduiding van de exacte afstand en zelfs de steilte van de weg.

Met de hulp van zijn stiefkleinzoon William Morgan en landmeter,

wiskundige en astronoom Wiliam Leybourn maakte hij een kaart van Londen op schaal 1/1200 die voor het eerst in druk verscheen in januari 1677, enkele maanden na de dood van Ogilby. Het was toen de meest gedetailleerde stadskarta van Londen die een iconografisch (een realistische plattegrond) beeld gaf van de stad in wederopbouw.

Zijn werk leverde hem de titel op van koninklijk cartograaf. Hij werd begraven in St. Bride's kerk, waar de Londense drukkers werden begraven.

Bron: Wikipedia

Inventor Abraham van Diepenbeek (1596-1675)

Abraham werd gedoopt in Den Bosch maar vestigde zich in 1621 in Antwerpen, waar hij zijn eerste successen behaalde als schilder van kerkraden, o.a. in de kathedraal en de Sint-Pauluskerk. Na een klassieke studie werd hij een van de beste leerlingen en assistenten van Rubens. Hij specialiseerde zich in historiestukken en portretten. In 1638 werd hij toegelaten tot de Antwerpse Sint-Lucasgilde en in 1641 werd hij hoofd van de Antwerpse academie. Gedurende zijn periode in 's-Hertogenbosch werd hij namelijk door zijn vader, Jean Roelofszone van Diepenbeeck, opgeleid tot glasschilder. Deze discipline beoefende hij in Antwerpen slechts in beperkte mate. Vandaar dat hij in 1638 deken weigerde te worden van de gilde van de glasschilders. Datzelfde jaar werd Van Diepenbeeck, als schilder, wel lid van de Sint-Lucasgilde. In deze jaren was hij ook actief voor de Plantijndrukkerij. In 1675 stierf hij in Antwerpen.

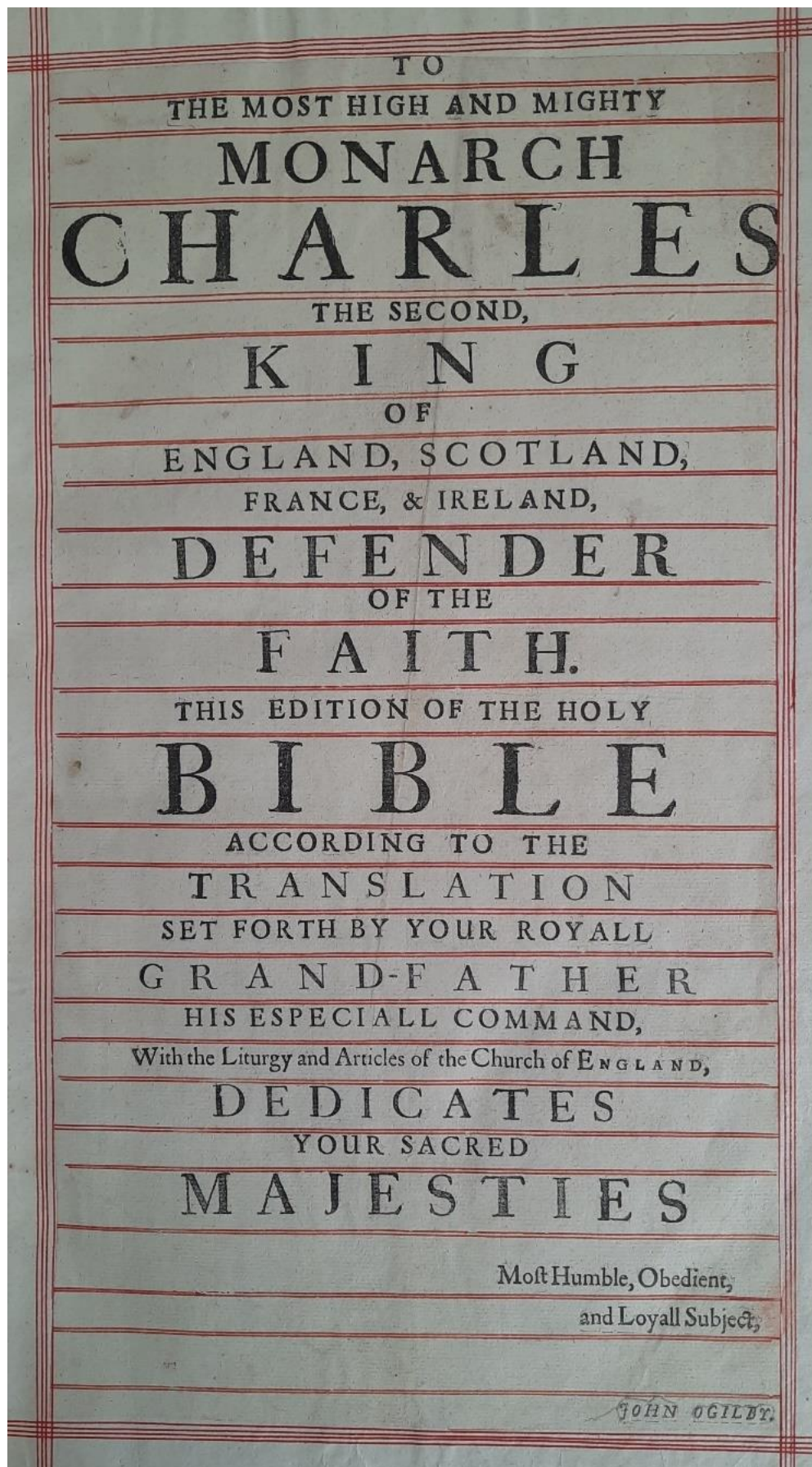
Bron: Wikipedia

Graveur Pierre Lombart (1612/1613-1681)

Hij is geboren in Frankrijk. Als protestant werkte hij vanaf 1649 in Londen. Vanaf 1663 werkte hij in Parijs. In Londen werkte hij nauw samen met John Ogilby.

Bron: www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG36115

Opdracht aan Koning Charles II

Verantwoording van de vertalers

THE TRANSLATORS
TO THE READER

Veal to promote the common good, whether it be by devising any thing our selves, or revising that which hath been laboured by others, deserveth certainly much respect and esteem, but yet findeth but cold entertainment in the world. It is welcomed with suspition in stead of love, and with emulation in stead of thanks: and if there be any hole left for cavil to enter, (and cavil, if it do not finde an hole, will make one) it is sure to be misconstrued, and in danger to be condemned. This will easily be granted by as many as know story, or have any experience. For, was there ever any thing projected, that favoured any way of newness or renewing, but the same endured many a storm of gainsaying, or opposition? A man would think that civility, wholesome laws, learning and eloquence, synods, and Church-maintenance (that we speak of no more things of this kinde) should be as safe as a sanctuary, and * out of shot, as they say, that no man would lift up his heel, no, nor dog move his tongue against the motioners of them. For by the first, we are distinguished from brute beasts led with sensualitie: By the second, we are bridled and restrained from outrageous behaviour, and from doing of injuries, whether by fraud or by violence: By the third, we are enabled to inform and reform others, by the light and feeling that we have attained unto our selves: Briefly, by the fourth, being brought together to a parley face to face, we sooner compose our differences, then by writings, which are endless: And lastly, that the Church be sufficiently provided for, is so agreeable to good reason and conscience, that those mothers are holden to be less cruel, that kill their children as soon as they are born, then those nursing-fathers and mothers (wheresoever they be) that withdraw from them who hang upon their breasts (and upon whose breasts again themselves do hang to receive the spiritual and sincere milk of the word) livelyhood and support fit for their estates. Thus it is apparent, that these things which we speak of, are of most necessary use, and therefore that none, either without absurdity can speak against them, or without note of wickedness can spurn against them.

Yet for all that, the learned know, that certain worthy men have been brought to untimely death for none other fault, but for seeking to reduce their country-men to good order and discipline: And that in some Common-weals it was made a capital crime, once to motion the making of a new law for the abrogating of an old, though the same were most pernicious: And that certain, which would be counted pillars of the State, and patterns of vertue and prudence, could not be brought for a long time to give way to good letters and refined speech; but bare themselves as averse from them, as from rocks or boxes of poyson: And fourthly, that he was no babe, but a great Clerk, that gave forth (and in writing to remain to posterity) in passion peradventure, but yet he gave forth, That he had not seen any profit to come by any synod or meeting of the Clergie, but rather the contrary: And lastly, against Church-maintenance and allowance, in such sort, as the ambassadours and messengers of the great King of kings should be furnished, it is not unknown what a fiction or fable (so it is esteemed, and for no better by the reporter himself, though superstitious) was devised: namely, That at such time as the professours and teachers of Christianity in the Church of Rome, then a true Church, were liberally endowed, a voice (forsooth) was heard from heaven, saying, Now is poyson poured down into the Church, &c. Thus not onely as oft as we speak, as one saith, but also as oft as we do any thing of note or consequence, we subject our selves to every ones censure, and happy is he that is least tossed upon tongues, for utterly to escape the snatch of them it is impossible. If any man conceit, that this is the lot and portion of the meaner sort onely, and that Princes are priviledged by their high estate, he is deceived. As the sword devoureth as well one as another, as it is in *Samuel*; nay, as the great commander charged his souldiers in a certain battel, to strike at no part of the enemy, but at the face; and as the king of Syria commanded his chief captains to fight neither with small nor great, save onely against the king of Israel: so it is too true, that envie striketh most spitefully at the fairest, and at the chiefest. *David* was a worthy prince, and no man to be compared to him for his first deeds; and yet for as worthy an act as ever he did (even for bringing back the ark of God in solemnitic) he was scorned and scoffed at by his own wife. *Solomon* was greater then *David*, though not in vertue, yet in power; and by his power and wisdom he built a temple to the Lord, such an one as was the glory of the land of Israel, and the wonder

2

of

* See here.

Ambrasio, in libro de officiis, lib. 1. c. 12. de officio.

Gorgias de Divo.

Quadratus

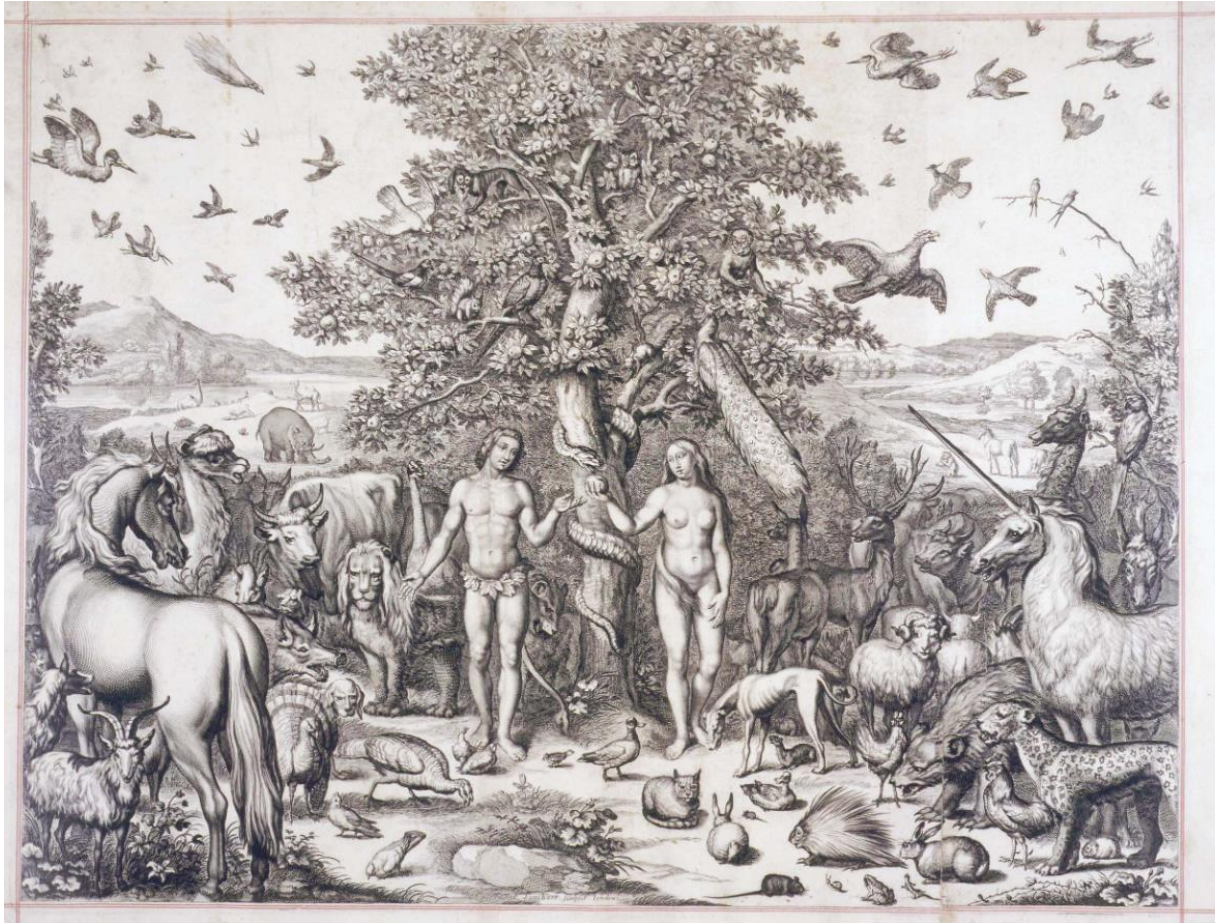
2 Sam. 11. 19.

1 Kings 11. 12.

2 Sam. 6. 16.

Inhoudsopgave

¶ The names and order of all the books of the old and new Testament, with the number of their chapters.			
G <i>Genesis hath chapters</i>	50	<i>Ecclesiastes hath chapters</i>	12
<i>Exodus</i>	40	<i>The song of Solomon</i>	8
<i>Leviticus</i>	27	<i>Isaiab</i>	66
<i>Numbers</i>	36	<i>Jeremiah</i>	52
<i>Deuteronomie</i>	34	<i>Lamentations</i>	5
<i>Joshua</i>	24	<i>Ezekiel</i>	48
<i>Judges</i>	21	<i>Daniel</i>	12
<i>Ruth</i>	4	<i>Hosea</i>	14
1. <i>Samuel</i>	31	<i>J Joel</i>	3
2. <i>Samuel</i>	24	<i>Amos</i>	9
1. <i>Kings</i>	22	<i>Obadiab</i>	1
2. <i>Kings</i>	25	<i>Jonah</i>	4
1. <i>Chronicles</i>	29	<i>Micah</i>	7
2. <i>Chronicles</i>	36	<i>Nabum</i>	3
<i>Ezra</i>	10	<i>Habbakkuk</i>	3
<i>Nehemiah</i>	13	<i>Zephaniab</i>	3
<i>Esther</i>	10	<i>Haggai</i>	2
<i>Job</i>	42	<i>Zechariab</i>	14
<i>Psalms</i>	150	<i>Malachi</i>	4
<i>Proverbs</i>	31		
¶ The books called Apocrypha.			
1. E <i>Sdras hath chapters</i>	9	<i>Baruch with the epistle of Jeremiah</i>	6
2. <i>Esdra</i>	16	<i>The song of the three children.</i>	
<i>Tobit</i>	14	<i>The story of Susanna.</i>	
<i>Judeth</i>	16	<i>The idol Bel and the dragon.</i>	
<i>The rest of Esther</i>	6	<i>The prayer of Manasseh.</i>	
<i>Wisdome</i>	19	1. <i>Maccabees</i>	16
<i>Ecclesiasticus</i>	51	2. <i>Maccabees</i>	15
¶ The books of the new Testament.			
M <i>Matthew hath chapters</i>	28	1. <i>Timothie hath chapters</i>	6
<i>Mark</i>	16	2. <i>Timothie</i>	4
<i>Luke</i>	24	<i>Titus</i>	3
<i>John</i>	21	<i>Philemon</i>	1
<i>The Acts</i>	28	<i>To the Hebrews</i>	13
<i>The epistle to the Romanes</i>	16	<i>The epistle of James</i>	5
1. <i>Corinthians</i>	16	1. <i>Peter</i>	5
2. <i>Corinthians</i>	13	2. <i>Peter</i>	3
<i>Galatians</i>	6	1. <i>John</i>	5
<i>Ephefians</i>	6	2. <i>John</i>	1
<i>Philippians</i>	4	3. <i>John</i>	1
<i>Colossians</i>	4	<i>Jude</i>	1
1. <i>Theffalonians</i>	5	<i>Revelation</i>	22
2. <i>Theffalonians</i>	3		

De 41 dubbele paginagrootte Bijbelse gravures geplaatst voor het bladzijde nummer

<u>Prent no. 1 De zondeval Genesis 3: 6</u>	01
Fecit Pierre Lombart (1612/1613 – 1681)	
<u>Prent no. 2 Noach gaende na de Arke</u>	09
Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 3 Nimrod laat de Toren van Babel bouwen</u>	15
Inventor Dirck Aertsz (-1644) Fecit Jan van Londerseel	
<u>Prent no. 4 Abraham spijzigt de Engelen</u>	19
Inventor Maerten de Vos (1532-1603) Sculpsit Adriaen Collaert (omstreeks 1560-1618) (toegeschreven aan)	
<u>Prent no. 5 Lot verlaat Sodom met vrouw en kinderen</u>	21
Inventor Pieter Paul Rubens (1577-1640) Toegeschreven aan graveur Lucas Vorsterman naar prent van (1595-1675)	
<u>Prent no. 6 Abraham zendt Hagar weg met Ismaël</u>	24
Inventor Maerten de Vos (1532-1603) Sculpsit Adriaen Collaert (omstreeks 1560-1618) (toegeschreven aan)	
<u>Prent no. 7 Abraham 's offer</u>	25
Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 8 Rebekka en Eliëzer bij de waterbron</u>	27
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 9 Jacob ziet een ladder vanuit de Hemel</u>	35
Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	
<u>Prent no. 10 Jacob en Rachel bij de waterput</u>	37
Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	
<u>Prent no. 11 Jacob en Rachel bij de waterput</u>	37
Inventor Gilles de Hondecoeter (ca. 1575-1638) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 12 Jacob worstelt met de engel</u>	41
Nicolaes Pietersz. Berchem (1622-1683) naar een prent van	
<u>Prent no. 13 De ontmoeting van Jacob en Esau</u>	43
Zacharias Dolendo (1561-1601) naar een prent van, toegeschreven aan	
<u>Prent no. 14 Jozef in de put</u>	49
Sadeler (I) (1550-1600) naar prent van. Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	

<u>Prent no. 15 Juda en Tamar</u>	51
Inventor Gilles van Coninxloo (II) (1544-1607) naar. Maerten de Vos naar ontwerp van (1532-1603)	
<u>Prent no. 16 Mozes in het biezen mandje</u>	75
Inventor Maerten de Vos (1532-1603) Johann Sadeler (omstreeks 1550 – 1600) naar prent van	
<u>Prent no. 17 Farao en zijn leger verdrinken in de Rode Zee</u>	89
Inventor Paolo Farinati (omstreeks 1524- omstreeks 1606)	
<u>Prent no. 18 De Verspieders</u>	193
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 19 Bileam en de ezel</u>	209
Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	
<u>Prent no. 20 Gideon laat zijn manschappen water drinken</u>	323
Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	
<u>Prent no. 21 Simson doodt de leeuw</u>	335
Inventor Jacob Savery (omstreeks 1566-1603)	
<u>Prent no. 22 Simson en Delila</u>	337
Wierix (II) naar een prent (omstreeks 1552- omstreeks 1604) Nicolaes de Bruyn naar een prent van (1571-1656) Inventor Maerten de Vos (1532-1603)	
<u>Prent no. 23 Samuël zalft Saul tot koning</u>	363
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 24 David onthoofd Goliath</u>	375
Inventor Maarten van Heemskerck (1498-1574)	
<u>Prent no. 25 Triomf van David</u>	375
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 26 Bondsgenootschap tussen David en Jonathan</u>	381
Inventor Jacob Savery (I) (omstreeks 1566-1603)	
<u>Prent no. 27 Landschap met Davids mannen die Nabal om voedsel vragen</u>	387
Inventor Hendrick Daniëlsz. Of Daenelsen trouwde in 1597 in Delft. Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 28 David en Abigael</u>	387
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 29 Bathseba ontvangt de brief van David</u>	409
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	

<u>Prent no. 30 Dood van Absalom</u>	421
Inventor Maerten de Vos (1532-1603). Wierix (II) naar een prent (omstreeks 1552- omstreeks 1604)	
<u>Prent no. 31 Oordeel van Salomo</u>	437
Inventor Pieter Paul Rubens (1577-1640)	
<u>Prent no. 32 Afgoderij van Salomo</u>	453
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	
<u>Prent no. 33 Jerobeam en de profeet Achia</u>	455
Inventor David Vinckboons I (1576- 1631-1633) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 34 De jonge profeet gedood door de leeuw</u>	459
Inventor Gilles de Hondecoeter (omstreeks 1575-1638) Sculpsit Jan van Londerseel (1570/1575-1624)	
<u>Prent no. 35 Elia gevoed door de raven</u>	465
Inventor Pieter Symonsz. Potter (omstreeks 1598-1652). Sculpsit Pieter Nolpe (omstreeks 1614-1664)	
<u>Prent no. 36 Elia en de weduwe van Sarefat</u>	465
Inventor Pieter Symonsz. Potter (omstreeks 1598-1652). Sculpsit Pieter Nolpe (omstreeks 1614-1664)	
<u>Prent no. 37 Elia en de priesters van Baäl</u>	467
Inventor Bartholomeus Breenbergh (1598-1657). Sculpsit Pieter Nolpe (omstreeks 1614-1664)	
<u>Prent no. 38 Elia en de Engel</u>	467
Inventor Pieter Symonsz. Potter (omstreeks 1598-1652). Sculpsit Pieter Nolpe (omstreeks 1614-1664)	
<u>Prent no. 39 Bestraffing van de kinderen die Elisa bespotten</u>	477
Inventor Pieter Paul Rubens (1577-1640)	
<u>Prent no. 40 Elia in de vurige wagen</u>	477
Inventor Pieter Symonsz. Potter (omstreeks 1598-1652). Sculpsit Pieter Nolpe (omstreeks 1614-1664)	
<u>Prent no. 41 De genezing van Naäman</u>	483
Inventor Nicolaes de Bruyn (1571-1656)	

Inventors en Graveurs in alfabetische volgorde:

Aertsz, Dirck (....-1644)

Hij was werkzaam in Antwerpen in 1607 en meester in het Sint-Lucasgilde te Antwerpen.

Overleden in Amsterdam in 1644.

Dirck Aertsz was een schilder van stillevens, landschappen en historiestukken. Hij woonde aan de Oudezijds Voorburgwal, niet ver van de Sleutelbrug bij de Grimburgwal.

De inventaris opgesteld na zijn dood in Amsterdam getuigt dat hij naast stillevens allerlei landschappen schilderde, soms met gebouwen (ook een toren van Babylon) en vaak met Bijbelse of mythologische inhoud. Maar er is niets van zijn hand bewaard gebleven.

De verzameling van Dirck Aertsz. Net als veel van zijn collega's had de schilder Dirck Aertsz een kunstverzameling. Toen hij in 1644 overleed, werd er een inventaris opgemaakt van zijn collectie. Daarin bevonden zich onder andere 134 mappen met prenten en tekeningen. Het aantal bladen in een map varieerde van drie tot 170. Drie mappen bevatten prenten van Rembrandt: 54 in totaal. In die tijd was Rembrandt al een beroemde schilder en de prenten moeten heel wat waard zijn geweest. Welke prenten het precies waren, staat er niet bij. Waarschijnlijk ging het om etsen.

Berchem, Nicolaes Pietersz. (1622-1683)

Nicolaes Pietersz. Berchem was een Nederlands schilder, tekenaar en etsen. Hij is vooral bekend vanwege zijn pastorale, mediterrane landschappen.

Berchem werd geboren als zoon van stilleven schilder Pieter Claesz. Te Haarlem in 1622. Zijn eigenlijke naam was Nicolaes of Claes Pietersz. Hij signeerde zijn werk echter met Berchem, naar de geboorteplaats van zijn vader. Het was waarschijnlijk ook zijn vader die hem opleidde als schilder. Daarna was hij achtereenvolgens leerling van Jan van Goyen, die in 1634 in Haarlem verbleef, Pieter de Grebber en tot omstreeks 1640 Nicolaes Moeyaert in Amsterdam.

Hij werd op 6 mei 1642 als Claes Pietersen ingeschreven in het Haarlemse Sint-Lucasgilde. In augustus en september 1642 betaalde hij het gilde een bijdrage om les te geven aan Willem Romeyn, Guillaem le Febre en Claes Symonsz. Schout en op 13 januari 1645 werd hij lid van de Nederduitse Gereformeerde Kerk. Op 2 oktober 1646 trouwde hij met Catrijne Claesdr. de Groot. Hij kreeg vier kinderen, waaronder Nicolaes Berchem de Jonge, die later ook schilder werd. Op 22 maart 1649 maakten Berchem en zijn vrouw hun testament op. Nadat zijn eerste vrouw gestorven was, trouwde hij met de stiefdochter van Jan Wils.

In 1650 maakte Berchem een reis naar Westfalen, mogelijk in gezelschap met Jacob van Ruisdael met wie hij bevriend was. Hij was rond deze tijd de leermeester van Pieter de Hoogh.

In 1656 woonde hij aan de Koningstraat in Haarlem en in 1670 aan de Oude Gracht. Op 19 maart 1656 kocht hij een tuin en een buitenhuis vlak bij de Kleine Houtpoort. Van 1656 tot 1657 was hij vinder en van 1657 tot 1658 deken van het Sint-Lucasgilde.

In een akte gedateerd 9 juni 1661 wordt hij vermeld als inwoner van Amsterdam. Voorjaar 1670 keerde hij weer terug naar Haarlem. Op 11 juli 1670 werden Berchem en zijn vrouw ingeschreven in het kerkregister. Op 16 september 1670 werd hij opnieuw 'vinder' van het schildersgilde. In 1677 verhuisde hij weer naar Amsterdam. Hier woonde hij aan de Lauriergracht, waar hij op 18 februari 1683 overleed. Hij werd op 23 februari begraven in de Westerkerk. Zijn verzameling schilderijen werd op 4 mei 1683 in het huis van zijn weduwe geveild.

In zijn landschappen spelen menselijke figuren een grotere rol dan bij anderen. Hij was de meest productieve italianiserende landschapsschilder en zijn schilderijen lagen goed in de markt. Soms zijn er mythologische of Bijbelse taferelen uitgebeeld in zijn landschappen.

Hij heeft vele tientallen prentontwerpen getekend, die door Cornelis Visscher, Johannes Visscher en andere graveurs in prent zijn gebracht. Daarnaast liet hij zo'n achthonderd tekeningen en vijftig etsen na.

Breenbergh, Bartholomeus (1598-1657)

Bartholomeus Breenbergh is gedoopt 13-11-1598 in Deventer als zoon van Jan Breenbergh en Anna Buecker, maar verhuisde na de dood van zijn vader in 1607 met de rest van zijn familie, waarschijnlijk naar Hoorn.

Breenbergh is voor het eerst geregistreerd als schilder op een archiefdossier in 1619 in Amsterdam, hoewel hij daar mogelijk eerder was gevestigd.

In hetzelfde jaar vertrok hij naar Rome. Er woonde en werkte hij met de Vlaamse schilder Frans van de Kastele en is sterk beïnvloed door andere Vlaming inwoner, de landschapsschilder Paul Bril.

Vanaf 1623 raakte hij echter in de ban van de Italiaanse landschappen van de wat oudere Cornelis van Poelenburgh. Hij werd ook beïnvloed door Nicolaes Moeyaert. In ongeveer 1620 werd Breenbergh een van de oprichters van de Romeinse samenleving van de Nederlandse en Vlaamse schilders, de Bentvueghels, onder wie hij de bijnaam 'het fret'.

In 1630 keerde Breenbergh terug naar Amsterdam. Op 27-08-1633 ondertrouwde hij Rebecca Schellingwou. Hij bleef tot zijn dood in Amsterdam, waar hij populaire schilderijen en etsen maakte van Italiaanse gebouwen. Daar werd hij beïnvloed door de pre-Rembrandtisten zoals Pieter Lastman en Nicolaes Moeyaert, maar hij plaatste hun Bijbelse en mythologische taferelen in Italiaanse landschappen.

Zijn enige geregistreerde leerling is Jan de Bisschop, die zijn leerling was in de jaren 1640 tot 1648. Begraven in Amsterdam 05-10-1657.

Bruyn, Nicolaes de (1571-1656)

Nicolaes de Bruyn is vooral bekend onder printspecialisten vanwege zijn grote gegraveerde landschappen naar ontwerpen van kunstenaars als Gillis van Coninxloo en David Vinckboons uit rond 1600. Hij wordt vaak geïdentificeerd als een reproductieve graveur vanwege zijn werk naar deze kunstenaars evenals Maarten de Vos, Jacob Savery, de Sadelers, de Collaerts, Hans Vredeman de Vries, en enkele prints naar Sebald Beham, Hans Bol, Abraham Bloemaert en Jan Brueghel I. Nicolaes werd geboren in Antwerpen 1571 als zoon van suikerfabrikant Jan de Bruyn; neef en leerling van Abraham de Bruyn; Hij was getrouwd met Susanna van Londerseel (overleden 1632), zuster van de Antwerpse uitgeverij Assuerus van Londerseel (Saur 1996).

Hij werd begraven te Rotterdam in oktober 1656. Actief in Antwerpen 1601-1617, meester in het Sint-Lucasgilde, Antwerpen in 1601 (Rombouts/ Van Lerijs 1872/1961). Actief in Rotterdam 1617 – 1656.

Collaert, Adriaen (omstreeks 1560-1618) (toegeschreven aan)

Hij werd geboren te Antwerpen als zoon van Jan Collaert I en Anna van der Heijden.

In 1580 werd hij wijnmeester van het Sint-Lucasgilde te Antwerpen. De titel wijnmeester was voorbehouden aan zonen van leden. Hij trouwde met Josina Galle, de dochter van de man voor wie hij werkte, Philip Galle. Hij werkte ook voor Gerard de Jode (waar hij prenten maakte naar Maarten de Vos), Eduard Hoeswinckel en Hans van Luyck. Hij ging op reis naar Italië om zich verder te bekwamen.

Van 1593-94 nam hij leerlingen aan en vanaf 1589 werkte hij voor de Plantijn Drukkerij. Zijn leerlingen waren Jan Boel, Quirin Boel (I), Adriaan Boon, Jan Collaert (II) en Abraham van Merlen. Naast zijn werk als graveur probeerde hij zich ook te vestigen als onafhankelijk uitgever.

Adriaen Collaert was de broer van Jan Collaert II. Hij had een zoon, Jan Baptist Collaert II of Jan Collaert III (1591 - 1627/8) en een kleinzoon die in zijn voetsporen trad als prentkunstenaars en uitgevers.

Coninxloo (II), Gilles van (1544-1607)

Gilles werd geboren te Antwerpen 24-01-1544 als zoon van Jan van Coninxloo I en Elisabeth Hasaert. Hij trouwde 1e in Antwerpen met Maria Robroeck en na haar dood voor de 2e keer in Amsterdam in 1603 met Geertgen van Eden.

In 1570 werd hij in Antwerpen meester in het gilde. Omstreeks 1586 vluchtte hij uit Antwerpen naar Middelburg. In 1595 vestigde hij zich in Amsterdam waar hij in 1597 burger werd. Hij werd lid van 't Wit Lavendel.

Het Wit Lavendel (of 't Wit Lavendel, ook bekend als De Brabantse Kemer) was van 1598 tot 1632 een Amsterdamse rederijderskamer waarvan de leden grotendeels afkomstig waren uit de Zuidelijke Nederlanden, met name uit Brabant. Hun zinspreuk was Uyt levender jonst. Joost van den Vondel was lid van deze kamer. De leden hoorden tot een middenklasse van boekverkopers en uitgevers, schoolmeesters, winkeliers en handwerkslieden. Anders dan Pieter Corneliszoon Hooft en Samuel Coster, de leidende figuren in De Eglantier, waren ze geen academici. Ook hadden de leden van Het Wit Lavendel veelal geen toegang tot bestuurlijke functies.

Danielsz. of Daenelsen, Hendrick

Van hem is zeer weinig bekend. Hendrick was de echtgenoot van Annetge de Hondecoeter, dochter van de schilder Nicolaes Jansz. de Hondecoeter. Hij trouwde in 1597 met haar in Delft. Plaats van werkzaamheid Rotterdam.

Dolendo, Zacharias (1561-1601)

Zacharias Dolendo (1561–1601) was een Nederlandse graveur. Hij werd in 1561 in Leiden geboren en was de broer van Bartholomeus Dolendo, die hij zowel in stijl als in correctheid overtrof. Zacharias was een leerling van Jacques de Gheyn.

Farinati, Paolo (omstreeks 1524- omstreeks 1606)

Paolo Farinati (ook genoemd als Farinato of Farinato degli Uberti ; c. 1524 - c. 1606) was een Italiaanse schilder in de maniëristische stijl , voornamelijk actief in zijn geboorteland Verona , maar ook in Mantua en Venetië.

Hij was een tijdgenoot van de prominente kunstenaar van Verona, Paolo Veronese . Hij werd opgevolgd door andere leden van de Cagliari- familie, van wie de meeste of allemaal werden overleefd door Farinato. Hij werd opgeleid door zijn vader en door de Veronese Niccolò Giolfino , en waarschijnlijk door Antonio Badile en Domenico del Riccio (Brusatorci).

Daarna ging hij naar Mantua. Zijn eerste grote werk was een altaarstuk voor de Duomo van Mantua. De kapel van het Sacrament in die kerk werd gelijktijdig beschilderd door Farinati, Paolo Veronese, Domenico Riccio en Battista del Moro.

Zijn werken zijn niet alleen te vinden in Venetië en voornamelijk in Verona, maar ook in Padua en andere steden die behoren tot of grenzen aan het Venetiaanse grondgebied. In 1584 schilderde hij gebeurtenissen uit het leven van Mozes voor het paleis van Pellegrino Ridolfi.

Op latere leeftijd leek zijn stijl op die van Paolo Veronese. Hij zou zijn overleden op hetzelfde uur als zijn vrouw. Zijn zoon Orazio was ook een verdienstelijk schilder. Zijn dochter Chiara was ook schilder. Opmerkelijk is dat hij van 1573 tot aan zijn dood een gedetailleerd dagboek bijhield van zijn activiteiten.

Heemskerck, Maarten van (1498-1574)

Zoals zijn naam aangeeft werd Maarten van Heemskerck (1498-1574) in Heemskerk geboren. Als zoon van Jacob Willemsz van Veen (1456-1535), boer, zijn moeder is onbekend. Uit het testament van Maarten van 31 mei 1572 weten we dat hij een broer Willem had en twee zussen, Neeltgen en Gerritgen. Een zoon van Neeltgen, Jacques van der Heck, werd een goede vriend van zijn oom. Hij bezat verschillende schilderijen van hem en profiteerde enorm van de erfenis van zijn oom. In 1540 trouwde hij met Maria Jacobsdr. Coninghs (-1544) (volgens Van Mander was ze oud, nogal lelijk en dom, maar erg rijk). Zijn tweede vrouw was Marytgen Gerritsdochter (haar vader was rijk en burgemeester van Haarlem in 1510-1516), met wie hij ergens tussen 1545-1547 trouwde. In Haarlem leerde hij het schildersvak bij Cornelis Willemsz en diens leerling Jan van Scorel. In navolging van de laatste reisde Van Heemskerck in 1532 naar Rome. Hij bestudeerde er de antieke

ruïnes en de Italiaanse renaissancekunst. Na vier jaar kwam hij terug en vestigde zich in Haarlem, waar hij bleef wonen tot zijn dood. Zijn eerste grote opdracht hier waren de vleugels voor de 'Kruisiging' van Jan van Scorel in de Oude Kerk te Amsterdam (verloren in de beeldenstorm van eind 1560); in Haarlem begon Van Heemskerck een hechte werkrelatie (maar ook vriendschap) met Dirck Volckertsz. Coornhert. In 1551-52 was hij 'vinder' (schilderdeskundige) van het Gilde, in 1554 de decaan.

Van Heemskerck schilderde Bijbelse, mythologische en allegorische taferelen en was een veel gevraagd portrettist. Daarnaast was hij ontwerper van honderden prenten. Als eerste in de Noordelijke Nederlanden pakte hij de prentproductie op professionele wijze aan: hijzelf leverde gedetailleerde ontwerptekeningen, waarna beroepsgraveurs, zoals Coornhert en Galle, graveerden die in de koperplaat.

Hij werd begraven in een nieuwe kapel aan de noordkant van de St. Bavokerk te Haarlem.

Hondecoeter, Gilles de (omstreeks 1575-1638)

Gillis Claesz. de Hondecoeter of d' Hondecoeter (Mechelen, ca. 1575 – Amsterdam, begraven 17 oktober 1638) was een Zuid-Nederlands kunstschilder. Hij was de vader van de schilder Gijsbert de Hondecoeter, de schoonvader van Jan Baptist Weenix en de grootvader van de succesvolle Jan Weenix en Melchior de Hondecoeter. Het schilderen van pluimvee en wild, door hem gepopulariseerd, werd een geliefd en succesvol onderwerp van zijn schilderende (klein)kinderen. Gillis de Hondecoeter was de zoon van de Mechelse schilder Nicolaes Jansz. d'Hondecoeter, die uit economische overwegingen en niet om geloofsredenen via Antwerpen naar Delft vluchtte.

Gillis trad in Delft in 1602 in het huwelijk met Maaijke Gijsbrechts. Zij kregen tien kinderen. Gillis was bezig met zijn opleiding in Utrecht, maar zou rond 1610 naar Amsterdam verhuizen, waar hij zes kinderen liet dopen. In 1622 stierf zijn vrouw.

Hij hertrouwde in 1628 in Amsterdam met de 20-jarige Anna Spiering.

Gillis de Hondecoeter woonde op het Singel, tussen de Regulierspoort en de Heiligeweg. Nadat Gillis Claesz. was overleden, hertrouwde weduwe Anna Spiering in 1639 een zoon van Willem Blaeu, uit de familie van cartografen en uitgevers.

Gillis Claesz. de Hondecoeter schilderde fantasielandschappen in de Vlaamse traditie, vaak met een religieus motief. Eerder in de trant van Gillis van Coninxloo, maar later meer op de manier van Roelant Savery. Het religieuze motief - in de middeleeuwen nog centraal - verschoof steeds meer naar de periferie. Zijn landschappen werden steeds Hollandser van karakter en hij had een grote voorliefde voor het uitbeelden van vogels en dieren. Het schilderen van figuren liet hij over aan de ook uit Mechelen afkomstige David Vinckboons.

Lombart, Pierre (1612/1613-1681)

Hij is geboren in Frankrijk. Als protestant werkte hij vanaf 1649 in Londen. Vanaf 1663 werkte hij in Parijs. In Londen werkte hij nauw samen met John Ogilby.

Londerseel, Jan van (1570/1575-1624)

Jan van Londerseel was een Vlaamse tekenaar, graveur, etser en prentmaker. Na zijn opleiding en werkervaring in Antwerpen was hij tijdens het laatste deel van zijn carrière actief in De Nederlanden.

Jan van Londerseel was waarschijnlijk een leerling van Abraham de Bruyn in Antwerpen. Van Londerseel trouwde met een nichtje van zijn meester Abraham de Bruyn. De broer van zijn vrouw, Nicolaes de Bruyn was een andere Vlaamse graveur die naam maakte in de Nederlandse Republiek.

Rond 1600 volgde Jan zijn broer Assuerus van Londerseel, ook graveur, naar Rotterdam. Hij woonde in 1614 in Delft. Hij was voornamelijk actief in Rotterdam, waar hij vermoedelijk vóór 7 januari 1625 is overleden.

Londerseel had tenminste één zoon, Johannes van Londerseel de jongere, die ook graveur werd en van wie slechts één gravure bekend is.

Het grootste deel van zijn werk bestaat uit landschappen, waarin hij een voorkeur heeft voor pittoreske details, zoals knoestige bomen. De gravures benadrukken het contrast tussen zwart en wit op de voorgrond en de achtergronden die bleek en licht geëetst zijn. Londerseel vertoont hierin een sterke invloed van zijn zwager Nicolaes de Bruyn. Ook maakte hij een aantal gravures naar de architecturale schilderijen van Hendrick Aerts.

Hij maakte gravures naar het werk van beroemde Vlaamse en Nederlandse schilders uit zijn tijd, waaronder Gillis van Coninxloo, Hendrick Aerts, David Vinckboons, Maerten de Vos en Gillis d'Hondecoeter.

Nolpe, Pieter (omstreeks 1614-1664)

Pieter Nolpe werd omstreeks 1614 geboren in Amsterdam als zoon van kleermaker Engelbert Nolpe en Elisabeth Niclaes. Op 09-10-1637 ondertrouwde hij Maritien Jans. Ze kregen 6 kinderen'. Pieter was werkzaam in Amsterdam als kunstschilder, etser, kopergraveerder, kunsthandelaar, tekenaar, prentendrukker, prentuitgever, uitgever (1642-1651), boekverkoper (1642-1651) Hij werd begraven in de Oude Kerk te Amsterdam 26-04-1664.

Potter, Pieter Symonsz. (omstreeks 1598-1652)

Pieter Symonsz. Potter werd in Enkhuizen geboren als zoon van Symon Jacobsz. en Dieuwe Simonsdr. Hij trouwde Aecht Pouwels Bartius (1599-1652) in Enkhuizen op 8 september 1622. Zij kregen 2 kinderen, Paulus en Pieter II.

Hij was actief in Enkhuizen van omstreeks 1620 tot 1628. Hij werd door zijn vader opgeleid tot glasschilder. In Leiden van 1628 tot 1631 begon hij met schilderen in olieverf. Vanaf 1631 werkte hij in Amsterdam tot zijn dood. Hij heeft tussentijds nog even in Den Haag gewerkt. Hij was schilder, tekenaar, glasschilder en goudleermaker. Hij was leraar van zijn zoon, Paulus Potter. Of hij nog andere leerlingen had is niet bekend. In Amsterdam begraven 04-10-1652.

Rubens, Pieter Paul (1577-1640)

Rubens was schilder van Vlaamse barok, tekenaar, tapijontwerper en diplomaat en werkzaam in Antwerpen.

De vader van Pieter Paul, Jan Rubens was advocaat en bekleedde van 1562 tot 1568 in Antwerpen een schepenambt. Zijn moeder was Maria Pypelinckx en kwam uit een vooraanstaande familie. Het gezin Rubens bekeerden zich tot het calvinisme en na de dood van Jan Rubens weer tot het katholicisme.

Rubens trouwde tweemaal, met Isabella Brant en Helene Fourment en had met hen acht kinderen. Rubens werd in 1598 opgenomen als meester in het Antwerpse Sint-Lucasgilde. Als onafhankelijk meester mocht hij nu opdrachten aannemen en leerlingen opleiden. Zijn eerste leerling was Deodatus Delmonte.

De Antwerpse schilder Pieter Paul Rubens werd al op jonge leeftijd aangesteld als hofschilder van de hertog van Mantua in Italië. In 1603 reisde hij naar Madrid, waar hij aan het Spaanse hof de schilderijen van Titiaan en Rafaël te zien kreeg. Vervolgens reisde hij tussen 1604 en 1608 naar Mantua, Rome, Genua en Milaan. Hij bestudeerde er vooral de schilderkunst van Titiaan en Michelangelo, en was onder indruk van het werk van Caravaggio, van wie hij een werk kocht. Na terugkeer in Antwerpen werkte hij tot zijn dood als hofschilder van de Spaanse regenten van de Nederlanden. Hij bouwde een op Italiaanse stadspaleizen geïnspireerd woonhuis in Antwerpen, en startte een bloeiend atelier. Talloze kunstenaars, onder wie beroemdheden als Anthonie van Dijck en Jacob Jordaens, werden in zijn atelier opgeleid. Rubens liet veel werk aan zijn assistenten over, maar voerde zorgvuldig de regie. Hij was een van de meest invloedrijke schilders van zijn tijd en de grootste exponent van de barok in het noorden.

Vanaf 1621 was hij als raadsheer van de landvoogdes Isabella actief bezig in de diplomatie en bezocht hij tal van regeringsleiders.

Zelf heeft Rubens op latere leeftijd erkend dat hij als jongeling beïnvloed is door een geïllustreerde bijbel uit 1576 met gravures van de Zwitser Tobias Stimmer.

Rubens genoot een goede opleiding bij zijn leermeester en kende de knepen van het vak. Alles werd tot in detail voorbereid, veel studies en tekeningen getuigen hiervan. Uit de gedetailleerde schetsen die nog bewaard zijn gebleven kan worden geconcludeerd dat schilderijen in fasen werden afgewerkt.

Sadeler (I) (1550-1600)

De familie Sadeler was de grootste en waarschijnlijk de meest succesvolle van de dynastieën van Vlaamse graveurs die in de latere 16e en 17e eeuw dominant waren in de Noord-Europese prentkunst, zowel als kunstenaars als uitgevers. Net als bij andere dynastieën zoals de familie Wierixes en Van de Passe, lijkt de stijl van familieleden erg op elkaar, en hun werk is vaak moeilijk van elkaar te onderscheiden bij gebrek aan een handtekening of datum, of bewijs van locatie. In totaal werkten minstens tien Sadelers als graveurs in de Spaanse Nederlanden, Duitsland, Italië, Bohemen en Oostenrijk.

Veel van hun beste werk waren reproductieve prints van hoge kwaliteit van hedendaagse kunstenaars zoals Bartholomeus Spranger (Aegidius II) of de Venetiaanse Bassano-familie (Jan I en Rafael I), die belangrijk waren bij het verspreiden van de reputatie en stijl van deze kunstenaars. De Sadelers waren afstammelingen van 'jagers', wapenmakers van Aalst. Jan de Saeyelleer of Sadeleer had drie zonen, allemaal gewoonlijk 'Sadeler' genoemd: Jan I (1550 Brussel - 1600 Brussel of mogelijk Venetië), Aegidius I (c. 1555 Brussel - c. 1609 Frankfurt am Main) en Rafael I (1560/61 Antwerpen - 1628 of 1632).

Jan I was de vader van Justus (ca. 1572 Antwerpen - ca. 1620) en Marcus Christoph (geb. München, actief 1614 tot na 1650). Aegidius I was de vader van Aegidius II (c.1570 Antwerpen - 1629 Praag). Rafael I was de vader van Rafael II (1584 - 1627 of 1632, beide Antwerpen), Jan II (ca. 1588 - 1665 of later) en Filips (ca. 1600, actief tot 1650). Aegidius II was de vader van Tobias, die van 1670-75 in Wenen actief was. [5]

Jan Sadeler werd in 1550 in Brussel geboren als zoon van Jan de Saeyelleer of Sadeleer. In 1572 was Jan in Antwerpen; dat was toen het centrum van de grafische wereld, met enorm productieve workshops die werk produceerden voor uitgevers met uitstekende distributie-arrangementen in heel Europa. In dat jaar werd hij meester van het kunstenaarsgilde Sint-Lucas en trouwde hij in de Antwerpse kathedraal. In 1569 of 1570 werkte hij voor de uitgever Christopher Plantin. Zijn jongere broer Rafael I voegde zich daar bij hem, en ze bleven nauw samenwerken, verhuisden rond 1579 naar Keulen, maar bleven Antwerpen bezoeken. Door de Nederlandse Opstand verspreidde alle Antwerpse kunstenaars zich over Noord-Europa, na het beleg van Antwerpen in 1585 werkten Jan en Rafael in verschillende Duitse steden zoals Mainz, Frankfurt en München zonder zich daar lang te vestigen. In 1593 reisden ze naar Italië, waar Jan mogelijk is overleden. Ze gingen eerst, vergezeld van hun neef Aegidius II, naar Verona en vervolgens Venetië vanaf 1596/7, waar ze een winkel hadden. In 1604 keerde Rafael terug naar München, waar hij het grootste deel van zijn leven bleef. Jan's zoon Marcus, of Marco, bleef in Italië als uitgever en kunstenaar. Jan was ook de vader van Justus (ca. 1572 Antwerpen - ca. 1620) en Marcus Christoph (geb. München, actief 1614 tot na 1650).

Savery, Jacob (omstreeks 1566-1603)

De tekenaar, etsen en schilder Jacob Savery werd geboren in Kortrijk als zoon van Maarten Savery, handelaar in vetwaren, en Cathelijne van der Beke. Hij was de oudere broer en leermeester van Roelandt Savery. Als gevolg van de politieke en religieuze onrust in de Zuidelijke Nederlanden ontvluchtte het doopsgezinde gezin Savery omstreeks 1580 Kortrijk, om zich via Brugge in Haarlem te vestigen. Tussen 1580 en 1584 was Jacob Savery in de leer bij de uit Mechelen afkomstige

schilder en tekenaar Hans Bol in Antwerpen, waarna hij zich bij zijn familie in Haarlem voegde. In 1585 werd hij daar betaald voor een schildersopdracht, in 1587 werd hij lid van het Haarlemse Sint-Lucasgilde. Hij trouwde in Haarlem op 22 maart 1587 met Trijntgen Kokelen (overleden c. 1612). Hij werd vader van Hans II, Jacob II, Salomon en Maritje Savery. Na 1589 verhuisde de kunstenaar met zijn gezin naar Amsterdam, waar hij in 1591 als burger ingeschreven werd en in 1603 aan de pest overleed.

Savery tekende ook enkele prentontwerpen die door graveurs en etsers als Nicolaes de Bruyn en Simon Frisius in prent werden gebracht.

Twee van Jacob Savery's zonen, Hans Savery II en Jacob Savery II waren actief als schilders, terwijl een derde zoon, Salomon Savery, prentmaker en uitgever in Amsterdam werd.

Vinckboons I, David (1576-1631/1633)

David werd gedoopt in Mechelen 13-08-1576 als zoon van de schilder Philip Vinckboons en Cornelia Querrez / Carree / Carré. Vader Philip werd op 11 maart 1591 geregistreerd als burger te Amsterdam en kocht in 1611 een groot huis aan de St. Anthonisbreestraat, dat de basis werd voor het familiebedrijf van hem en zijn zonen (cartografen, architecten).

David huwde in 1602 in Leeuwarden met Agneta van Loon, dochter van een rijke notaris met wie hij zes zonen en een dochter kreeg. Hij moet zijn overleden tussen 1631 en 12 januari 1633, toen Agneta als weduwe werd genoemd en zijn kinderen (alle minderjarigen) elk 1000 gulden erfden van hun overleden vader.

David Vinckboons was de vader van de architecten Justus, Johannes en Philips Vingboons. Zijn leerlingen waren Claes Janszoon Visscher en Guillaume Helming uit Zeeland.

Hij was een zeer succesvol schilder in de traditie van Pieter Brueghel en Jan Brueghel. Hij schilderde landschappen, elegante gezelschappen, boerenkermessen en een ijsgezicht. Hij ontwikkelde een nieuwe schilderstijl: landschappen, die met dieren en figuren werden verlevendigd. Verder illustreerde hij bijbels, boeken en assisteerde Gillis Claesz. de Hondecoeter bij het schilderen van figuren, die daar minder bedreven in was.

Vinckboons was ook actief als tekenaar en ontwerper van prenten. Er zijn drie etsen van hem bekend, maar het graveren van zijn ontwerpen liet hij over aan beroepsgraveurs zoals Simon Frisius. Deze werkte uitsluitend voor de Haagse uitgever/graveur Hendrick Hondius.

Vorsterman, Lucas (1595-1675)

Lucas Vorsterman werd geboren in Zaltbommel in 1595. In 1618 kon hij in Antwerpen aan de slag als graveur in het atelier van Rubens. In 1620 werd hij geregistreerd als burger in Antwerpen. Aan het begin leek de samenwerking tussen Rubens en Vorsterman vlot te verlopen. In 1619 vermeldde Rubens in zijn briefwisseling aan Pieter Van Veen dat hij tevreden was met een jonge, misschien minder ervaren graveur maar iemand die volledig onder zijn controle stond. De graveurs waar hij voorheen mee gewerkt had waren meer ervaren dan zijn huidige graveur en hielden te sterk vast aan hun eigen visie. Dat Rubens het hier over Vorsterman had is heel waarschijnlijk omdat Vorsterman overeenkomt met de beschrijvingen van Rubens en omdat Rubens in zijn brieven in enkelvoud schreef over 'zijn graveur'. Het kon dus maar om 1 graveur gaan, en in die periode is het zeker dat Vorsterman al in zijn atelier werkte. Vorsterman was dus een graveur die hij nog kon 'knedden' en dat beviel hem. Bovendien schreef hij in deze brief dat hij wilde dat de gravures in zijn aanwezigheid, dus onder zijn controle gemaakt werden. Er zijn proefdrukken bewaard van gravures van Vorsterman die door Rubens werden bijgewerkt op de plaatsten waarvan hij ontevreden was. Het is dus duidelijk dat Vorsterman werkte in opdracht van Rubens en dat zijn al zijn gravures gecontroleerd werden door Rubens voordat ze uitgegeven werden. Rubens was zelfs de peetvader van zijn zoon Lucas.

Rond 1622 kwam er een einde aan de samenwerking tussen Rubens en Vorsterman. In 1624 vertrok Vorsterman naar Engeland en na zijn terugkeer werkte hij nog 1 keer samen met Rubens in 1638. Wel werkte hij samen met Anthony van Dyck. Hij poseerde zelfs voor Van Dyck. Tot de

leerlingen van Lucas Vorsterman kunnen Paulus Pontius, Hans Witdoeck en Marinus Robyn van der Goes gerekend worden.

De laatste jaren voor zijn dood had Vorsterman het zicht verloren en leefde hij in armoede. Hij woonde tegenover het nonnenklooster van de Swertsusters waar één van zijn dochters non was en hem verzorgde. Hij werd onderhouden door het Sint-Lucasgilde tot aan zijn dood in 1675.

Vorsterman kreeg belangrijke opdrachten als etser en graveur. Tientallen ervan zijn gebruikt in Antonius Sanderus' *Chorographia Sacra Brabantiae*. Het zijn gedetailleerde zichten in vogelperspectief op gebouwen en streken.

Vos, Maerten de (1532-1603)

Hij werd geboren in Antwerpen als jongste van de vier kinderen van kunstschilder Peter (Pieter) de Vos en Anna de Heere. Zijn vader werd geboren in Leiden en verhuisde naar Antwerpen, waar Maerten op 17-jarige leeftijd werd opgenomen als leerling van Jeroom Scuelens.

Aangezien een reis naar Italië in de 16e eeuw een overgangsrite was geworden voor Vlaamse kunstenaars reisde De Vos naar Italië waar hij tussen 1550 en 1558 verbleef. Het is mogelijk dat hij op zijn minst een deel van zijn reis naar het zuiden maakte in het gezelschap van Pieter Brueghel de oude. Hij woonde waarschijnlijk in Rome, Florence en Venetië. Het werk van De Vos toont een sterke invloed wat betreft kleuren van de Venetianen. De 17e-eeuwse Italiaanse kunstenaarsbiograaf Carlo Ridolfi schreef dat De Vos werkte in het atelier van Tintoretto in Venetië, wat deze invloed zou verklaren.

Bij zijn terugkeer in Antwerpen in 1558 werd de Vos lid en meesterschilder van het Antwerpse Sint-Lucasgilde. Hij trouwde met Joanna le Boucq, wiens familie oorspronkelijk uit Valenciennes in Frankrijk kwam. Het echtpaar kreeg vijf dochters en drie zonen. Frans Floris was destijds de belangrijkste historieschilder in Vlaanderen en hij had een grote werkplaats in Antwerpen. Dit maakte het voor andere kunstenaars moeilijker om opdrachten te vinden. De Vos had het geluk om in 1564 opdrachten te krijgen van de rijke Antwerpse koopman Gillis Hooftman.

In de jaren 1560 leed Vlaanderen onder de Beeldenstorm. Na Beeldenstorm, die in 1566 haar hoogtepunt bereikte en resulteerde in de vernietiging van een groot deel van de kunst in de Vlaamse kerken werd de Vos één van de kunstenaars die de geplunderde kerken moesten opknappen met nieuwe altaarstukken

De Vos kreeg in 1570 de opdracht om de Palatijnse kapel van Willem, hertog van Brunswijk-Lüneburg in Celle, in Duitsland te versieren. Zijn reputatie groeide en in 1572 werd hij benoemd tot deken van de Antwerpse gilde. De Vos was eerder bekeerd tot het Lutherse geloof, maar keerde na de val van Antwerpen en de nederlaag van de protestantse zaak in Habsburg-Nederland terug tot het katholicisme. Zijn carrière ging van start omdat hij belangrijke opdrachten kreeg van de Antwerpse broederschappen en gilden. De Vos realiseerde monumentale altaarstukken in de Antwerpse kathedraal en andere Antwerpse kerken. De Vos was diaken van het Antwerpse Sint-Lucasgilde in 1572–1573.

Maerten de Vos werd ook gekozen als één van de belangrijkste ontwerpers van de decoraties voor de Joyous Entry in Antwerpen in 1594 van de nieuwbenoemde gouverneur van Zuid-Nederland, aartshertog Ernest van Oostenrijk. Maerten de Vos was verder een van de oprichters van de Gilde van Romanisten, opgericht in 1572 in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal. De Gilde bracht kunstenaars, kenners en humanisten samen die naar Rome waren gereisd en de humanistische cultuur waardeerden. De diversiteit van het lidmaatschap bood kunstenaars een goede gelegenheid om te netwerken met potentiële klanten. Om aan de sterke vraag naar zijn werk te voldoen, ook van buitenlandse opdrachtgevers, ontwikkelde De Vos een gestroomlijnde werkplaatspraktijk.

Maerten de Vos was voornamelijk schilder van religieuze taferelen. Hij was ook een ervaren portretschilder. In de jaren 1580 produceerde hij meerdere ontwerpen voor prenten- en boekillustraties. Beginnend met het maniërisme, evolueerde zijn stijl naar helder en beschrijvend, wat perfect overeenkwam met de ideeën van de contrareformatie.

Maerten de Vos was geen vernieuwende kunstenaar maar eerder een eclectische figuur die rijkelijk leende van Italiaanse meesters. Zijn werk herinneren aan één of meer Italiaanse schilders Veronese, Tintoretto en Michelangelo, maar ook aan Vlaamse schilders zoals de Meester van de Verloren Zoon, Pieter Aertsen, en de Vlaamse schilders beïnvloed door Italiaanse kunst waarnaar wordt verwezen als Romanisten zoals als Lambert Lombard , Frans Floris en Michiel Coxie. Hoewel er weinig evolutie was in zijn stijl, herinneren zijn late altaarstukken aan het werk van eerdere Nederlandse meesters, zoals Maerten van Heemskerck en, in het geval van de Heilige Maagd Maria, Quinten Metsys . In deze late periode werd zijn palet zachter en tonischer. Prenten en tekeningen

Zijn grote productie werd gepopulariseerd en wijd verspreid door gravures gemaakt door Raphael Sadeler, gebroeders Wierix en anderen.

De Vos maakte ook ontwerpen voor de Antwerpse uitgeverij Plantijn Drukkerij. Deze omvatten ontwerpen voor het Breviarium Romanum en het Missale Romanum. Hij ontwierp ook de illustraties voor de 'Triumphus martyrum', een reeks van 13 prenten met martelaren uit het Oude Testament. Andere publicaties waaraan hij werkte, omvatten series over de vijf zintuigen, de zeven hoofdzonden, de christelijke deugden, de 12 maanden, de vier seizoenen en de zeven wereldwonderen. De Vos leverde 78 tekeningen voor de geïllustreerde Thesaurus Sacrarum historiarum Veteris et Novi Testamenti uitgegeven in 1585 door Gerard de Jode. De export van deze geïllustreerde Bijbel door de Jode, evenals de publicatie in Amsterdam in een herziene editie, droegen bij aan de populariteit van de Vos illustraties in heel Europa.

Zijn ontwerpen zijn gegraveerd door toonaangevende graveurs in Antwerpen en uitgegeven door de lokale persen waaronder Pieter Balten , Frans van Beusecom, Volcxken Diericx , Adriaen Collaert, Philip Galle , Willem van Haecht , Eduard van Hoeswinkel, Gerard de Jode , Hans van Luyck en Johannes Baptista Vrints. Naar ontwerpen van de Vos zijn ongeveer 1600 prints gemaakt.

De tekeningen van De Vos staan bekend om hun levendige en over het algemeen positieve karakter. Romantische Italiaanse landschappen verschijnen vaak op de achtergrond. Zijn duidelijke vaardigheid leidde tot een zekere mate van routinematige formulering.

Wierix (II) (omstreeks 1552-1604)

De familie Wierix was een Vlaamse kunstenaarsfamilie die zich eind 16e en begin 17e eeuw onderscheidde als graficus en tekenaar. Ze waren actief in Antwerpen en Brussel.

De eerste generatie graveurs bestond uit de drie zonen van de weinig bekende schilder en meubelmaker Anton Wierix I en Cornelia Embrecht

Johannes Wierix (ook wel 'Jan' of 'Hans' genoemd) Wierix (1549 - c. 1618)

Hieronymus Wierix (1553–1619)

Antonie II Wierix (c. 1552 - C 1604)

De zoon van Antonie II, Antonie III Wierix (1596–1624), voltooit de graveursleden van de familie. Ze waren allemaal zeer productief. De familie van Wierix stond bekend om hun aandacht voor detail en uitmuntende techniek.

Johannes en Hieronymus lijken samen te zijn begonnen met hun opleiding, en hoewel Hieronymus vier jaar jonger was, Antonie kon hij gelijke tred houden met zijn broer. Zelfs in die periode waren ze vroegrijp, met zeer fraaie kopieën van andere prenten op de leeftijd van 12 jaar en 14 jaar. Of ze in de leer waren bij hun vader is onwaarschijnlijk. Deze had zich bij het Antwerpse Sint-Lucasgilde aangesloten in 1545/6 maar wordt ook geregistreerd als meubelmaker. Johannes en Hieronymus maakten eerst boekillustraties voor de grote uitgeverij van Christopher Plantin in Antwerpen. Hieronymus werd voor het eerst betaald door Plantijn in 1570, en beiden sloten zich in 1572/3 aan bij het Antwerpse Sint-Lucasgilde.

Johannes heeft waarschijnlijk Antonie II opgeleid en Hieronymus, Antonie III. De broers werkten vaak samen, maar Johannes verhuisde van 1577–79 naar Delft, waarschijnlijk als gevolg van de plundering van Antwerpen in 1576. Daarna keerde hij voor bijna 20 jaar terug naar Antwerpen en

verhuisde kort naar Den Haag voordat hij zich rond de eeuwwisseling in Brussel vestigde, waar hij bleef tot aan zijn dood.

De broeders werden in 1585 geregistreerd als lutheranen, maar aangezien ze later veel werk voor de jezuiteten deden, lijkt het waarschijnlijk dat ze zich na deze datum bekeerden tot het katholicisme.

Alle drie, maar vooral Hieronymus, werden door tijdgenoten beschreven als wanordelijke levens en hadden een lang strafblad, voornamelijk voor dronkenschap en dergelijke, maar Hieronymus bracht enkele maanden in de gevangenis door in 1579-80 voor een per ongeluk dodelijke dronken aanval op een vrouwelijke herbergier. Mogelijk zijn ze om deze reden door Plantin losgelaten. De productiviteit en kwaliteit van hun werk geven echter een nogal ander beeld. Naarmate ze ouder werden, leidden ze een regelmatiger leven, allemaal getrouwd met meerdere kinderen. Anthonie II is getrouwd met Catharina van den Driessche. Hij was zes maanden afwezig in Antwerpen in 1601: waar hij deze maanden heen ging is helaas niet bekend. Nadat Antonie II in 1604 relatief jong stierf, nam Hieronymus zijn platen en de opvoeding van zijn zoontje Antonie III over. De dood van Antonie III op nog jongere leeftijd maakte een einde aan het familiebedrijf, hoewel ten minste één van de vele dochters van de broers met een graveur trouwde.

Kaarten

Eén kaart en vier afbeeldingen van de tempel te Jeruzalem door Wenceslaus Hollar.

Wenceslaus Hollar (1607 – 1677)

Václav Hollar, bekend als Wenceslaus, Wenceslas of Wenzel Hollar (in Duitsland) (13 juli 1607 – 25 maart 1677), was een Boheems etsers. Hij is geboren in Praag, bracht een groot deel van zijn leven door in Engeland, en stierf in Londen, waar hij begraven werd in Saint Margaret's Church, Westminster.

Hij was tekenaar, graveur (prentmaker), etsers, reproductiegraveur, schilder en leerling van Mattheus Merian. Bekend is dat hij in 1634 in Nederland is geweest.

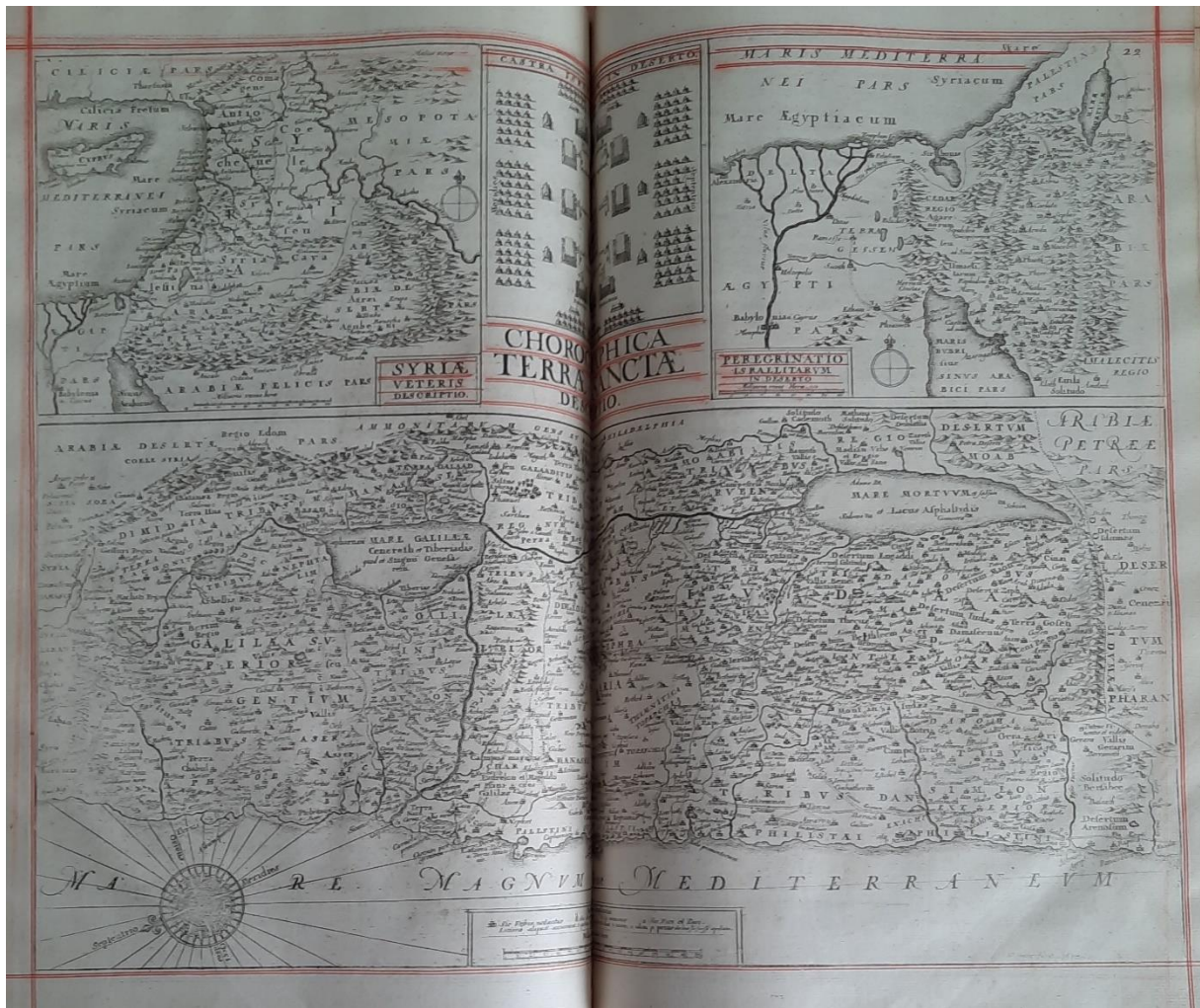
Bron: RKD

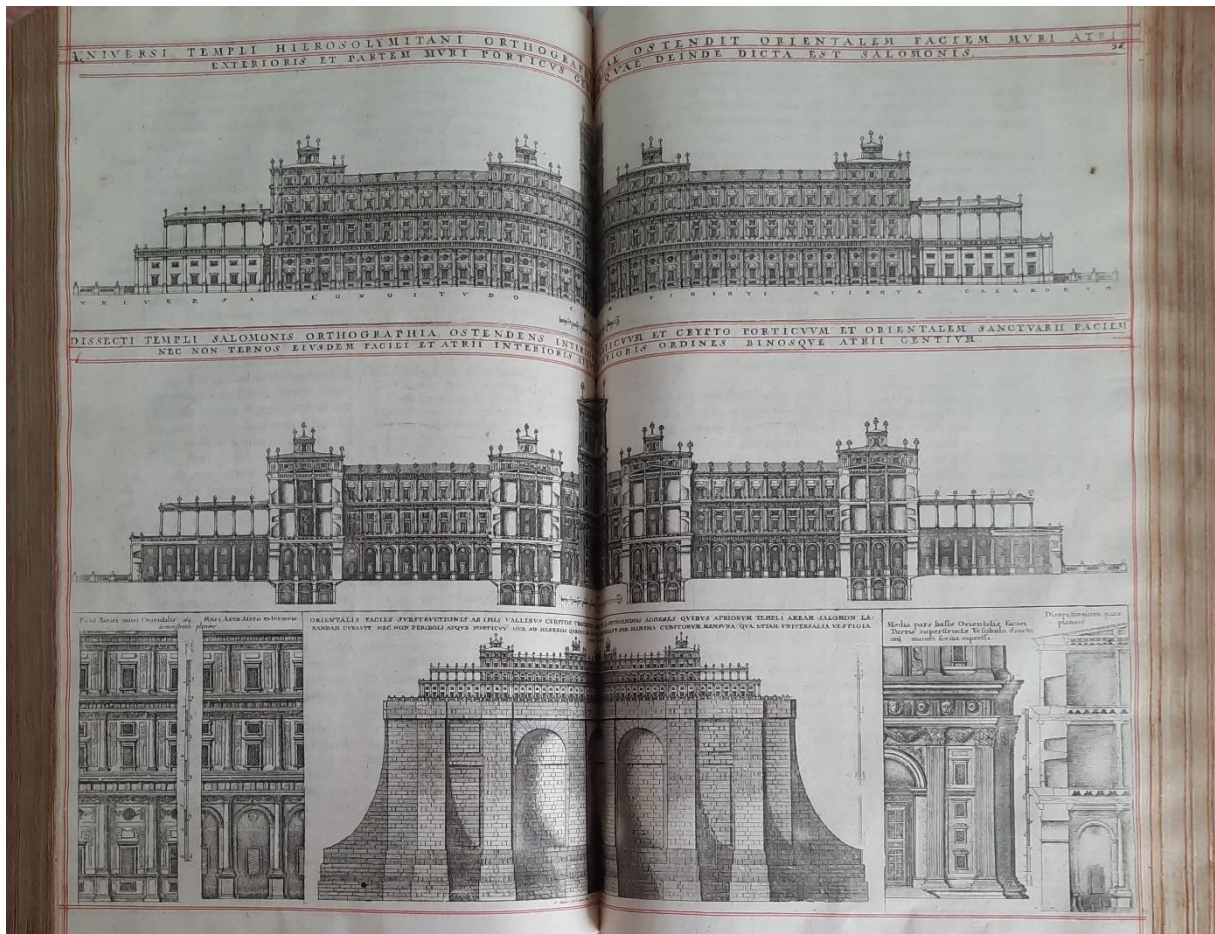
Afbeelding Tempelattributen geplaatst voor blz. 103

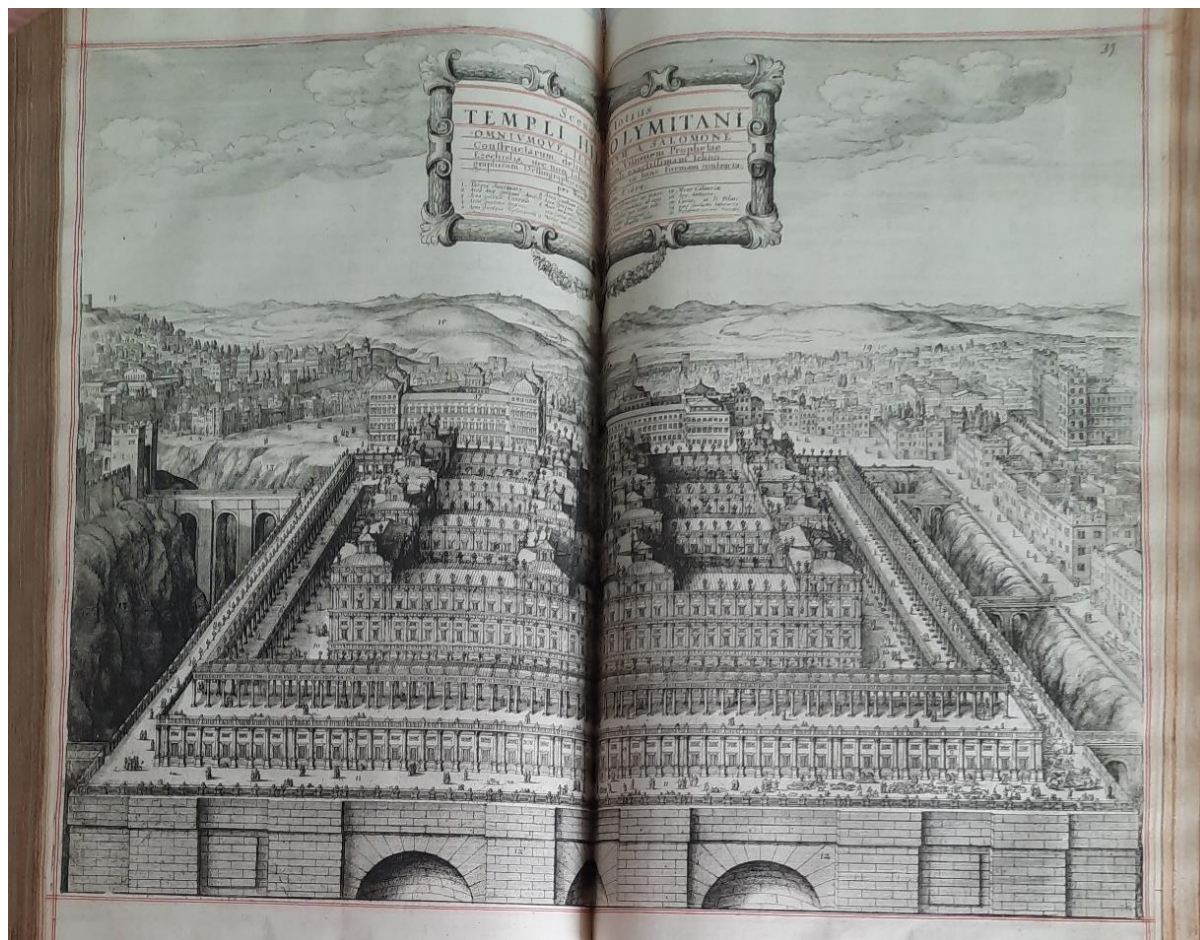
Afbeelding kaarten o.a. de woestijnreis geplaatst voor blz. 299

Afbeelding van de tempel geplaatst voor blz 441

Afbeelding van de tempel in Jeruzalem geplaatst voor blz 443

Afbeelding van de tempel van Salomo met offerdienst geplaatst voor blz. 449

